

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
„ЧОРНОБИЛЬСЬКИЙ МЕДИЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ “**

**МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА
ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ**

з освітнього компонента
спеціальність
освітньо-професійна програма

**Основи філософських знань
223 Медсестринство
Лікувальна справа**

**Тема: " Філософія і медицина
Стародавнього світу".**

Склав викладач: Сергій КВІТКОВСЬКИЙ
Розглянуто та схвалено на засіданні
циклової комісії природничо – наукових та
соціально - гуманітарних дисциплін.
Протокол № ___ від "___" _____ 20__ р.
Голова комісії _____ Олександр ТОЛКАЧОВ

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА **теоретичного заняття**

Тема лекції: „ **Філософія і медицина Стародавнього світу**“.

Курс: II

Освітньо-професійна програма: **Лікувальна справа**

Кількість навчальних годин: **30**

1.Актуальність теми:

Вивчення даної теми дає можливість прослідкувати процес зародження філософських знань, їх становлення, розвитку у різних цивілізаціях стародавнього світу у поєднанні з розвитком і становленням медичних знань, що стали основою формування сучасної медицини.

2. Мета лекції:

а)навчальна: Вивчити розвиток філософії Стародавнього світу через ознайомлення з філософськими поглядами Сократа, Платона, Арістотеля та інших філософів. Розкрити вплив її на формування і розвиток суспільства.

б) виховна: Виховувати любов до мудрості, до навчання, що є основою не тільки життя людини, а й системи самовдосконалення, самореалізації цієї людини в суспільному житті.

3. Компетентності та результати навчання:

Загальні компетентності: ЗК. 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК. 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні компетентності: СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

СК. 12. Здатність до безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я (освіта впродовж життя).

Результати навчання: РН. 6. Обирати тактику спілкування з пацієнтами та членами їхніх родин, колегами, дотримуючись принципів професійної

етики, толерантної та неосудної поведінки при здійсненні професійної діяльності, з урахуванням соціальних, культурних, гендерних та релігійних відмінностей.

4. Міждисциплінарна інтеграція:

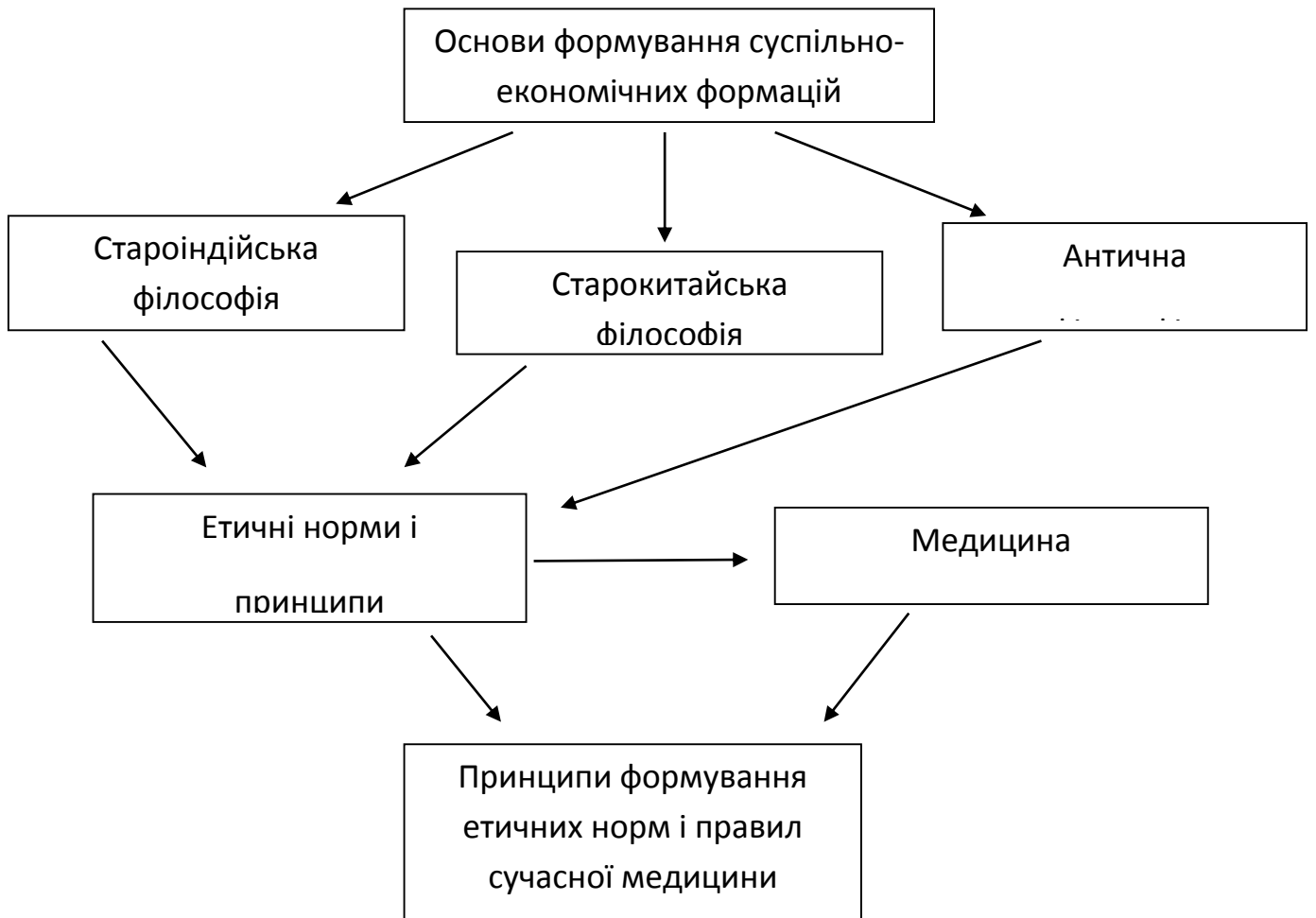
Освітній компонент	Знати	Вміти
1. Попередні освітні компоненти: Всесвітня історія, історія медицини, соціологія.	Історію виникнення та розвитку країн античної цивілізації, становлення та розвиток соціальних відносин рабовласницького ладу.	Аналізувати процеси, що стали основою розвитку філософії стародавнього світу та становлення медичних знань.
2. Наступні компоненти: Етика та деонтологія, основи права, клінічні дисципліни	Основи формування етичних поглядів античних філософів у напрямку медичної практики, правові основи формування медицини.	На практиці застосовувати знання у спілкуванні з пацієнтами, дотримання лікарської таємниці.
3. Внутрішньопредметна інтеграція (Філософія, її пизначення, зміст і функції в суспільстві. Філософія середньовіччя та епохи Відродження)	Що таке суспільно – економічна формація, закони її формування, існування та зміни. Послідовність тв.а закономірності історичного розвитку. Поєднання філософських та медичних знань різних періодів.	Застосовувати свої знання у аналізі історичних подій їх інтерпретації та робити наліжні висновки, щодо поєднання філософських та медичних знань.

5. План та організаційна структура лекції

№ з/п	Основні етапи лекції та їх зміст	Цілі в рівнях абстракції	Тип лекції, методи і засоби активізації здобувачів освіти, , обладнання	Розподіл часу у % %
1	2	3	4	5
	<p><i>Підготовчий етап</i> Визначення навчальних цілей, компетентностей та результатів навчання і мотивація</p> <p><i>Основний етап</i> План викладення лекційного матеріалу</p> <p><u>1.Стародавньоіндійська філософія.</u> <u>Медицина Стародавньої Індії.</u></p> <p><u>2.Стародавньокитайська філософія.</u> <u>Медицина Стародавнього Китаю.</u></p> <p><u>3.Філософія античного світу.</u></p>	III ступінь абстракції.	Лекція-презентація із застосуванням наочності, ТЗН;	85-90 %
1.	2.	3.	5.	6.
	<p><i>Заключний етап</i> 1.Резюме лекції, загальні висновки. 2.Відповіді на можливі запитання. 3.Завдання для самопідготовки здобувачів освіти</p>		<p>Питання, матеріали контролю, навчальні посібники тощо.</p> <p>Перелік літератури, запитання, завдання</p>	5%

6.Зміст лекційного матеріалу

а) структурно-логічна схема змісту теми;

б) конспект лекції.

Зміст лекції

Ранні форми філософського та інших світоглядів почали формуватись в ході поступового розкладу родоплемінного ладу, зародження найдавніших цивілізацій. Цей процес спостерігається наприкінці 4 тисячоліття до нової ери. Насамперед це відбулось у родючих долинах річок Ніл у Єгипті, Інду і Гангу в Індії, Хуанхе і Янцзи в Китаї.

Щодо Індії, то тут коріння перших філософських узагальнень сягає 3-2 тисячоліть до нашої ери. Перш за все це так звані **“веди”** (буквально – “знання”) і **епос Махабхарата і Рамаяна**.

В історії індійської філософії виділяють наступні періоди: 1) **ведичний** (1500 – 600 роки до нової ери). Це епоха розселення індо

арійських племен і поширення Їхньої культури. В цей час виникають міфологічні сказання “веди”, “брахмани” та “упанішади”; 2) епічний (600 – 200 роки до нашої ери). В цей період створюються філософські системи “даршан”; 3) період створення сутр, канонічних філософських творів (200 роки до нашої ери – 7 століття нашої ери).

Канонічним духовним джерелом Стародавньої Індії є “веди”, записані на листах пальми 1500 тисяч років до нової ери. Є 4 збірники “вед”, які містять гімни, міфи, перекази, правила молитов. Після “вед” виникають “брахмани”. Це коментарі до “вед” складені жрецькими – брахманами. Найбільш повним зібранням “вед” є “упанішада” (завершення вед, веданта). З точки зору християнства це своєрідний “Старий Завіт”. Поняття “упанішада” означає “те, що наближає людину до Вчителя (Бога). Таємний зміст “гуру” “упанішад” розкривали лише відібраним учням із заможних каст.

Відповідно до “упанішад” людина повинна пройти чотири сходинки учнівства: 1) період релігійного учнівства. На цій сходинці учень вивчає “веди”; 2) життя домогосподаря. В цей час учень повинен завести сімю, виростити дітей; 3) самотництво. Період усамітнення, самообмеження тілесних бажань; 4) аскетизм. Це час входження в касту вибраних тобто брахманів з відповідним зовнішнім приготуванням (бритья волосяного покриву на тілі, використання жовтого одягу (сарі).

У другому періоді становлення філософії Стародавньої Індії виникають філософські системи, в яких міфологічні уявлення про буття поєднані з раціональним осмисленням світу, становищем людини у світі. Найбільш відомими філософськими системами прийнято називати: “джайнізм” (від слова “джіна” – переможець). Ця філософська система закликає людину підпорядковувати своє життя суворим аскетичним правилам. Якщо людина залишається аскетом, вона є переможцем “карми”- долі.; “йога” (зосередження, самадхі) – це припинення діяльності людської свідомості, гармонізація фізичного, психічного та духовного станів людини. Засновником йоги є філософ Патанджані. Досягненням йоги була спроба дослідити людину як систему і стани свідомості. У йозі виділяють п’ять станів свідомості, які залежать від панування тої чи іншої гуни (стан свідомості): 1) блукаюча, неспокійна (діяльний стан свідомості); 2) гуна “тамас” пасивна (приводить свідомість до стану сновидінь); 3) змішані, довільно спрямовані гуни (свідомість шукає задоволення, уникає страждань); 4) наповнення свідомості гуною саттва, спрямовує її на один об’єкт; 5) припинення діяльності будь – якої свідомості.; “буддизм”. – засновник буддизму принц Гуатама Сіддхартха з роду Шаків (563 – 483 роки до нової ери). Він пізніше отримав імя Будди (просвітлений). Найдавнішим джерелом буддизму є Трипітака (три кошики вчень) складена учнями Гуатами. Це три тексти: правила поведінки, погляди на зовнішній світ і зібрання проповідей Будди. Захищений з дитинства Гуатама вирішив зустрітися з негараздами життя в результаті чого став пустельником. Саме тоді на нього зійшло

просвітлення і він став Буддою, передавши учням чотири істини. Істина перша – життя це страждання. Істина друга – причина страждань бажання і жага життя. Істина третя – припинення страждань – відмова від бажань і спраги життя. Істина четверта – шлях до позбавлення страждань є восьмиразовим (правильне судження, правильне рішення, правильна мова, правильне устремління, правильне життя, правильна увага, правильне зосередження). Людина, що пройшла цим шляхом стає Буддою і досягає стану “нірвани” (повного припинення хвилювань). Трипітака дає таке пояснення поняття “нірвана” “Нірвана існує, о цар, її можна сприйняти розумом; праведний учень, що йде по правильному шляху, з чистим розумом, з піднесеністю і прямою, що не має перешкод, вільний від почуттєвих бажань, бачить **нірвану** . – Що ж воно таке, ця нірвана, о благий? Як вона може бути пояснена за допомогою порівнянь? Приведи мені доводи, згідно яких вона є пояснена за допомогою порівнянь. – Чи існує, о цар, те, що називається вітром? - Так, о благий. Тоді, о цар, покажи мені вітер, що має колір, що має форму, маленький або великий, довгий або короткий. – Це неможливо, о благий, вітер не може бути показаний, тому що вітер не можна охопити рукою, ні поторкати, і проте вітер існує. Але якщо, о цар, неможливо показати вітер, то, виходить, вітру не існує? Я знаю, що вітер існує, це знання запало мені в серце, але я не можу показати вітер. - Точно так само, о цар, існує нірвана, але я не можу показати нірвану ні за допомогою кольору, ні за допомогою форми.” (Трипітака. Сутта – пітака . Антологія світової філософії: У 4 т. – М, 1969. – Т. 1. – Ч. 1.- С. 117 – 118.)

Для третього періоду становлення філософії в Стародавній Індії характерним є виникнення філософських шкіл (сутр). Провідне місце серед них займають: **санкх’я** (точне знання) Його засновником був філософ Капілу. Головним в цьому вченні є питання про вихідні сутності буття. Таких сутностей він виділяє дві: “пракріті” і “пурушу”(природа і свідомість). Ці сутності вічні, пов’язані між собою. Їх зв’язок приводить до виявлення їх якостей: маси, енергії, прояснення. Останні породжують п’ять стихій: вогонь, повітря, воду, землю, ефір. В союзі двох сутностей сильніша поруша. Вона проявляється в людському “Я”. **Школа чарвака – лакаята** (засновник філософ Бріхаспаті 7 –6 століття до нової ери). Ця школа відноситься до матеріалістичних. Вона заперечує існування Бога, карми і винагороду за благочинне життя. Існує лише те, що сприймає чуття (чотири стихії земля, повітря, вода і вогонь). Людська душа існує доти, доки людина жива. **Школа ньая** (засновник Готама 3 століття до нової ери). Представники цієї школи вивчали основа та засоби пізнання, форми умовиводів, ознаки достовірності знань. Засоби пізнання вони поділили на чотири види: сприйняття, виведення, аналогія та усне свідчення. **Школа вайшешіка** (засновник – філософ Канада, 6 – 5 століття до нової ери). Це була школа первісного атомізму У вченні Канади говориться: “щодо особливостей:

воістину вони – одиничні, і визначаються як те, що лежить в основі субстанції”.

Отже філософські школи Стародавньої Індії вивчали найважливіші світоглядні проблеми: початок буття; будова світу; особливості людини; роль і зміст людського пізнання.

3. Духовною першоосновою філософської думки Стародавнього Китаю є так зване “Пятикнижжя” (“У – цзінь”). В ньому в міфологічній формі подані найголовніші висновки щодо давньокитайського світобачення. За міфологічними уявленнями стародавніх китайців – світ утворив першопредок Пань – Гу, який, розколовши первинне яйце, відділив Небо від Землі. На Небі запанували ідеальні закони буття а на Землі стихійність і випадковість. Китайська держава, це “серединне царство” (тобто людина і держава поєднують у собі властивості як Неба так і Землі). Все на світі є взаємодія двох початків буття - Інь і Янь. Інь – уособлення темного, пасивного, жіночого початку Буття, а Янь – світлий, чоловічий початок Буття. Внаслідок їх взаємодії утворюються п'ять стихій: вогонь, вода, земля, дерево, метал.

На основі міфології Стародавнього Китаю виникло більше ста філософських шкіл зокрема таких як: даосизм, конфуціанство, натурфілософія, маїсти, легісти, софісти та інші. **Даосизм** (засновник Лао – цзи). Це вчення про першопричинну основу всесвіту, яка породжує всю різноманітність видимого світу. Вихідне поняття “дао” пояснюється як єдиний і універсальний початок буття. Лао – цзи говорить: “Дао вічне і безіменне. Хоча воно мізерне, але ніхто в світі не може його підкорити собі. Якщо знать і государі можуть його дотримуватись, то всі істоти самі стають спокійними. Тоді небо і земля зіллються в гармонії, наступлять щастя і благополуччя, а народ без наказу заспокоїться”.(Лао – цзи. Книга про дао і дє. Стародавньокитайська філософія. Зб. текстів у 2 т. – М., 1972, - С. 114 – 138.)

Кон – фу – цзи або Конфуцій (552 – 479 роки до нової ери) є засновником філософської школи **конфуціанство**. Ця школа на першому плані ставила проблеми людських стосунків і норм поведінки. За Конфуцієм, вирішальне значення в житті людини повинен відігравати закон (повеління) Неба. Людина повинна вести себе відповідно повеління Неба. Якщо вона це робить, вона є шляхетна (цзюн – цзи), якщо ні, вона низька людина. Для шляхетної людини найважливішими є наступні принципи: **“жень” – людинолюбство** (в своїй праці Кон – фу – цзи говорить “Учень Чжун – гун запитав про людинолюбство. Учитель відповів “Поза своїм домом стався до людей так, немов приймаєш дорогих гостей. Використовуй народ так, немов робиш важливе жертвоприношення. Не роби людям того, чого не бажаєш собі, і тоді й у державі й у родині до тебе не будуть почувати ворожості”); **“сяо” – повага до батьків, старших; “лі” – виконання ритуалів.** У 2 столітті

до нової ери вчення Кон – фу – цзи було канонізоване і по сьогоднішній день відіграє значну духовну роль.

Антична філософія: особливості, періодизація та значення для формування європейської культури.

Усе, що відноситься до історії Стародавньої Греції та Стародавнього Риму, прийнято називати античним (що буквально означає «стародавній»). Тому філософію, яка розвивалася в цей час, називають античною.

Початок виникнення давньогрецької філософії припадає на кінець VII ст. до н. е. Вона виникла в грецьких містах-державках і переживши блискучий розквіт у VI–V ст. до н. е. продовжувала розвиватися аж до початку VI ст. н. е. Філософія Стародавнього Риму виникла наприкінці республіканського періоду Риму (II–I ст. до н. е.) і розвивалася паралельно з розвитком грецької філософії за часів Римської імперії приблизно до часу її падіння на початку VI ст. н. е. Саме тут виробляються стиль філософствування та проблематика, які визначили подальший розвиток філософії на Європейському континенті. Філософія античного світу виростає з міфології та епосу греків, що позначилося на її розвитку.

Основні характерні риси цієї філософії такі:

- наявність у ній значної кількості міфологічних та епічних образів;
- присутність елементів антропоморфізму (наділення предметів і явищ природи зовнішністю і фізичними властивостями людини);
- наївний пантеїзм, тобто ототожнення богів із силами природи;
- пов'язування природних процесів із моральною проблематикою й оцінювання їх у категоріях «добра», «зла», «справедливості», «блага» та ін.;
- пошуки начала всього існуючого, що пізніше в новоевропейській філософії постане як проблема субстанції.

У розвитку античної філософії вирізняються три основних етапи:

- перший етап охоплює VII–V ст. до н. е., його називають досократівським, натурфілософським, або ранньою класикою. У центрі уваги філософів того етапу стояли проблеми фізики (природи), Космосу, Всесвіту;
- другий етап – класичний, або висока класика. Він охоплює V–IV ст. до н. е. У цей період відбувається антропологічний поворот у грецькій філософії – чітко помітна тенденція теми людини в системі інших проблем;
- третій етап у розвитку античної філософії (кінець IV ст. до н. е. – початок VI ст. н. е.) – пізня класика, або римсько-еллінський період, – завершальний етап античної філософії. Для цього етапу характерним є не стільки висування нових ідей, скільки осмислення, уточнення, коментування ідей і вчень, створених мислителями попередніх періодів.

Результати досліджень філософів античності суттєво вплинули на подальший розвиток філософської думки в усьому світі. В античній філософії були поставлені і частково розв'язані основні філософські проблеми: виникнення світу і людини, першооснови всього суцього, співвідношення

двох основних форм буття – матеріального та ідеального, сенсу життя, смерті і безсмертя.

2. Досократична філософія (мілетська школа, Геракліт, елеати, піфагореїзм)

Рання грецька філософія виникла і розвивалася у тісному зв'язку з зачатками конкретних знань про природу. Вона розпочинається з появи натурфілософських ідей, тобто з філософського осмислення природи. Грецькою мовою слово «природа» звучить як «фізис», тому таку філософію називали фізичною, а філософів цього періоду – фізиками. Головним питанням давньогрецької філософії було питання про першооснову світу. Перша філософська школа в Стародавній Греції виникла в VI ст. до н. е. в місті Мілет і отримала назву мілетської школи. Її основними представниками були Фалес, Анаксимандр, Анаксимен. Фалес висунув ідею першооснови всього – субстанції, і вбачав начало усього у воді, оскільки вона – всюди. Послідовник Фалеса Анаксимандр прийняв за першооснову суцього апейрон – невизначену і безмежну субстанцію. Третій представник мілетської школи – Анаксимен вважав першоосною

всього повітря. Яскравим представником ранньогрецької філософії є Геракліт (VI ст. до н. е.), який початком Всесвіту вважав вогонь. Вогонь (за Гераклітом) – це субстанція буття, оскільки перебуває завжди рівним собі, незмінним у всіх перетвореннях і як першооснова, конкретна стихія. Світ – це впорядкований Космос, він завжди був, є і буде вічно живим вогнем, що закономірно спалахує і закономірно згасає. Утворення цього Космосу відбувається на основі загальної мінливості явищ, загальної плинності речей. Рух властивий усьому, вся природа, не зупиняючись, змінює свій стан.

У VI ст. до н. е. виникає ще одна філософська школа – елейська, послідовники якої зветься елеатами. До представників елейської школи належать Парменід, Зенон Елейський, Мелісс та ін. Філософи-елеати основу світу вбачали в неконкретному: не в речовині, а в початку, який позначається поняттям «буття». Увесь світ елеати поділяли на світ істинний та світ неістинний. Істинним світом є буття, оскільки воно вічне і незмінне, завжди тотожне самому собі. Світ конкретних речей є неістинним буттям, адже речі постійно змінюються. Парменід заперечував рух, а його учень Зенон здійснював спроби обґрунтувати відсутність руху взагалі. На його думку, якщо виходити одночасно з перервності і неперервності простору та часу, то рух є неможливим. Найбільш відомим викладенням елейського відкидання руху та незмінності буття є апорії (логічні ускладнення) Зенона, які доводили, що якщо припустити існування руху, то виникають суперечності, які не можна розв'язати. Найбільш відомі апорії Зенона проти можливості руху: «Ахіллес і черепаха», «Стріла» та ін.

Засновником іншої філософської школи є Піфагор (VI ст. до н. е.), який вирішував ту ж проблему про першооснову світу. Його вихідна позиція: «Все є число». Піфагорійці вбачали в числах властивості і відносини, притаманні різним органічним поєднанням суцього; в числі і математичних відношеннях вони бачили пояснення прихованого сенсу явищ і законів природи.

3. Атомістичне тлумачення буття в античній філософії (Левкіп, Демокріт, Епікур)

Важливе місце в античній філософії посідає найзріліша форма стародавнього матеріалізму – атомістичне вчення, створене Левкіпом та Демокрітом. Якщо про Левкіпа – вчителя і друга Демокріта, відомо дуже мало, то про погляди Демокріта (V–IV ст. до н. е.) збереглося багато відомостей і творів. Демокріт за своє тривале життя здобув величезну кількість знань. Його твори – це нібито енциклопедія пізнання того часу. Точну характеристику основних принципів учення Демокріта про сутність світу знаходимо у Діогена Лаертського: «Початок всесвіту – суть атоми і порожнеча, усе інше лише вважається існуючим. Світи нескінченні і схильні до виникнення та зруйнування. Нічого не виникає із неіснуючого та нічого не руйнується в неіснуюче. Атоми також нескінченні за величиною і кількістю, вони вихором несуться по всесвіту і цим породжують складне – вогонь, воду, повітря, землю». Демокріт вважав, що світ складається з атомів та порожнечі. Атом, на його думку, – це найменша частинка буття, вона неподільна, вічна і незмінна. Атоми розрізняються за величиною, формою, порядком розміщення. Вони вільно рухаються у порожнечі, а зіткнувшись, змінюють порядок руху. Причини руху атомів не описують. Атоми самі по собі є без'якісними. На поверхні речей знаходяться більш легкі, летючі атоми. Вони «втягуються» при диханні нами, і завдяки органам чуття ми й маємо певні образи предметів і уявлення про них. Демокріт був послідовним матеріалістом. Ця позиція особливо яскраво виражена в його розумінні душі. На його думку, усі живі істоти, у тому числі рослини, є одушевленими, але різною мірою. Душа складається з атомів, причому з атомів круглої форми. «Сонце і місяць складаються з таких самих тілець, як і душа, а душа і розум – одне й те саме». Душа є смертною: покинувши тіло, атоми душі розсіюються у повітрі. У поглядах на пізнання Демокріт був переконаний, що існують два види пізнання: чуттєве та раціональне, причому раціональне пізнання спирається на чуттєве. Останнє є необхідною передумовою мислення. Однак чуттєве пізнання має свої межі. Там, де відчуття виявляються безсилими, на допомогу приходять розум. Саме розум спроможний усвідомити основу всього – атоми та порожнечу.

Подальший розвиток атомістичного вчення здійснив відомий давньоримський філософ Епікур (III–II ст. до н. е.). Усі явища природи і Всесвіту Епікур пояснював різними поєднаннями невмирущих атомів, які відмінні не тільки за формою і величиною, як у Демокріта, а й за вагою. Їхній прямолінійний рух поєднується зі спонтанними, внутрішньо замовленими відхиленнями у бік від прямої лінії, що закладає основи не тільки природної свободи, а й індивідуальної (людської) – стає можливим вільний вибір від визначеності наперед, тобто з'являється можливість вибору з декількох життєвих варіантів, можливість «втекти» від приреченості.

4. Філософія Сократа. Етичний раціоналізм Сократа

Величезний вплив на античну і світову філософію справив Сократ (V–IV ст. до н. е.). Він походив із бідної афінської сім'ї, жив і навчався в Афінах, а потім і сам учив у Афінах, де його слухали численні учні: Платон, Антисфен, Аристін, Евклід із Мегари. Сократ критикував софістів за те, що «навчають мудрості за платню», стверджував, що є такі людські якості, які дані людині Богом і є священними: це краса, мудрість та ін. І непристойно, аморально торгувати ними. Справжні погляди Сократа реконструювати дуже важко. Він ніколи не вважав себе мудрим. На думку Сократа, він лише філософ, який любить мудрість. Один із відомих його висловів: «Знаю, що нічого не знаю»

– є насправді поясненням необхідності глибшого пізнання самого себе. Своїм найважливішим завданням Сократ уважав «виховання людей», зміст якого він убачав у дискусіях і бесідах, а не в систематичному засвоєнні якихось знань. Сократ не залишив ніяких рукописів. Його погляди викладено у працях Платона, Аристотеля. Будова світу, фізична природа речей, на його думку, непізнанні, пізнати можемо тільки самих себе. Це розуміння предмета пізнання Сократ висловив формулою: «Пізнай самого себе». Головне у знанні не теорія, а практика – мистецтво жити. Знання, за Сократом, є думка, поняття про загальне. У центрі філософії Сократа постають людина, її ставлення до родини, суспільства, законів і, що важливо, – до богів. У бесідах та дискусіях Сократ звертав увагу на пізнання сутності добродетності, а основними добродетностями вважав він стриманість (як угамовувати пристрасті), мужність (як долати небезпеку) та справедливість (як дотримуватися божих та людських законів). Ці

добродетності людина здобуває шляхом пізнання та самопізнання. Головною гарантією досягнення істинного знання (отож, і добродетності) Сократ називав наявність у людини совісті («даймоніон»). У бесідах, спорах та дискусіях Сократа формувалася філософський метод, який назвали діалектикою (від грец. *dialektike* – вести бесіду, розмовляти). Мета методу – досягти істини шляхом виявлення супе-речностей у твердженнях супротивника за допомогою постановлення правильно підібраних питань. Крім того, Сократ звертався до майєвтики (з грец. букв. – повивальне ремесло).

Сутність даного методу Сократа полягає у встановленні істини, добуванні прихованого знання, начебто невідомого заздалегідь ані учневі, ані вчителю. Сократ спробував досліджувати суспільство як складний соціальний організм. У нього

зустрічається також перша спроба класифікувати форму правління державою. Серед основних форм державного ладу він виділяв: монархію, тиранію, аристократію, плутократію та демократію.

Значення творчості Сократа полягає перш за все у тому, що він активно сприяв зміщенню уваги філософії з теми природи (космосу) до теми людини

(мікрокосму). У самої людини головну увагу філософ звернув на її душу і знання, взаємовідносини з іншими людьми та суспільством.

5. Філософія Платона. Вчення Платона про ідеї

Найвидатнішим із безпосередніх учнів Сократа був Платон (V–IV ст. до н. е.). Він походив з афінського аристократичного роду. Справжнє його ім'я – Аристокл, а Платон – прізвисько (від грец. *platus* – широкоплечий). Платон був засновником філософської школи, відомої під назвою Академія. Він – перший найвідоміший філософ, практично всі твори якого дійшли до нашого часу. Їх він писав у формі діалогу. Платон залишив велику філософську спадщину. Крім «Апології Сократа»,

«Законів», Платон написав ще 34 твори у формі діалогів Сократа з ким-небудь із афінських громадян або учнів. За переконаннями Платон – об'єктивний ідеаліст. Навколишній матеріальний світ, на його думку, є лише тінню й утворений від світу ідей, тобто матеріальний світ є вторинним. Усі явища і речі матеріального світу виникають і гинуть (і тому не можуть стати справжніми або сущими), а ідеї є незмінними, нерухомими та вічними. Багато уваги Платон приділяв і питанню класифікації ідей. Вище, ніж усі ідеї, на думку Платона, стоять ідеї краси і добра. Найдокладніше вчення Платона про ідеї розроблено у його творах «Пір», «Закон», «Федон», «Федр». Своєрідним є вчення Платона і про навколишній світ. Відкидаючи вчення про матеріальну сутність світу, філософ визнавав Космос єдиним, невичним, бо його було створено вищою істотою, яку Платон називав деміургом. Центром Космосу є Земля, оточена планетами і нерухомими зірками. Небесні тіла Платон уважав одухотвореними істотами, богами. На ідеалістичній онтології Платона ґрунтується і все його вчення про державу, людину та пізнання. Він уперше створив концепцію досконалої («ідеальної») держави. У трактаті «Держава» Платон прагнув показати, яким має бути досконалий лад суспільства, яке виховання має бути у людей у такому суспільстві. Проаналізувавши суспільне життя від давнини до часів, коли він жив,

Платон дійшов висновку про те, що матеріальні умови існування, стимули та спілкування людей визначають ступінь свободи, необхідність поєднання їх узами дружби або ворожнечі. Усі існуючі на основі цього держави є державами негативного типу: тимократія, олігархія, демократія, тиранія. Платон протиставляв їм проект ідеальної держави, де влада має належати невеликій групі людей, очолюваній філософськи освіченим лідером; основним принципом ладу такої держави буде принцип справедливості, згідно з яким кожному громадянину відводяться особливе заняття та особливе становище, що зумовить їх гармонійне поєднання. У гносеології Платон заперечував чуттєве пізнання та його форми. На його погляд, раціональне

породжує чуттєве. Платон також прагнув сформуванню на основі знань людей нового типу, спроможних оновити державу. В основі програми навчання в Академії було переконання, що знання ушляхетнюють людей, а через них –

суспільство і державу. Платон сам читав лекції, серед його слухачів були астрономи, математики, медики.

6. Філософія Аристотеля: основні ідеї та їх вплив на світову філософію

Науково-теоретичний синтез попереднього розвитку античної філософії здійснено одним із найвидатніших учнів знаменитого Платона – Аристотелем, який став основоположником логіки, психології, політики та низки інших галузей знань. Наукова діяльність Аристотеля – це не тільки вершина античного філософського мислення, а й великий внесок практично в усі відомі тоді наукові галузі. Аристотель написав і продиктував учням понад 150 наукових трактатів. Найвідомішими його творами є «Органон» (розглядаються проблеми логіки), психологічний трактат «Про душу», етичні твори «Евдемова етика», «Велика етика», політико-економічні твори «Політика» та «Економіка» тощо. Основні положення філософії Аристотеля найповніше викладено у працях під умовною назвою «Метафізика». Найперша філософська проблема, за Аристотелем, – предмет філософії. Він вважав, що філософія повинна вивчати нематеріальні, самотійні, найбільш загальні причини розвитку матеріального та духовного світів і нерухомі сутності (закони) як першопричини всього. Аристотель був першим критиком теорії ідей Платона. З критичним ставленням до вчення Платона і пов'язаний відомий вислів Аристотеля: «Платон мені друг, але істина дорожча». Аристотель доводить, що ідеї – лише копії речей і не відрізняються від них за змістом. Критикуючи ідеалізм Платона, філософ, разом з тим, критикував атомістичний матеріалізм. У процесі цієї критики було вироблено дуалістичне вчення про буття, згідно з яким для існування світу необхідні дві першооснови – матеріальна та ідеальна. Матерію Аристотель розглядав як пасивний початок, що має аморфний зміст і не може самотійно розвиватися. Активний початок – це форма. Завдяки формі матерія перетворюється на щось певне, на реальні речі. Форма – перша сутність, а кінцевою формою усіх форм є Бог. Бог – це перший двигун природи і кінцева причина світу. Проблематика людини у філософії Аристотеля знаходить своє відбиття у трактаті «Про душу», який присвячено дослідженню душі, з'ясуванню явищ сприйняття й пам'яті людини. Душа – причина і початок людського тіла. Всі складові душі повинні руйнуватися так само, як і тіло, за винятком розуму. Розум – частина душі, яка не виникає і яка не може загинути. В душі Аристотель вбачає найвищу діяльність людського тіла, його «дійсність», або ентелехію (здійснення). У гносеології Аристотель критикував скептицизм попередників і стверджував можливість пізнання світу. Він визначав явище і сутність як ступені наближення до істини, розглядав чуттєве і раціональне пізнання. Але Аристотель протиставляв раціональне чуттєвому. Розум у Аристотеля може існувати самотійно, незалежно від почуттів як частина розумної душі, притаманної людині і Богу. Аристотель розрізняв пасивний розум, який відображає буття, і активний, який створює світ.

7. Філософія епохи еллінізму (кініки, скептики, стоїки, епікурійці, неоплатоніки)

Своєрідність філософії римсько-еллінського періоду (кінець IV ст. до н. е. – початок VI ст.

н. е.) визначають ті філософські школи, які зробили другорядними всі питання об'єктивного

світопорядку і стали звертатися передусім до проблем особистого життя людини. Провідними філософськими течіями цього періоду були такі:

– кінізм. Засновником школи кініків вважається Антисфен, а найбільш яскравим

представником – Діоген Синопський. Кініки переосмислили призначення філософії, яка, на їх думку, повинна займатися не відстороненим спогляданням, а показувати людині шлях до правильного життя. Для цього слід переоцінити цінності і «перетворити на попіл хибні цінності». Такими хибними цінностями кініки вважали майно, тілесні задоволення, залежність від суспільної думки;

– скептицизм. Значного поширення в цей час набув і скептицизм – філософські погляди, які сповідують сумнів у можливості досягнення істини, здійснення ідеалів. Представників його характеризувало зневір'я в пізнавальні можливості людини, що було своєрідним проявом занепаду культури. Скептики – Піррон та Емпірик – систематизували аргументи проти пізнаваності світу, висунувши на основі цього вимогу «утримуватись від суджень»;

– стоїцизм (Зенон з Кітіону, Клеанф та ін.) – напрям філософії, який, зосереджуючись на етичних проблемах, проповідував незворушність, відстороненість від бід і радощів життя. Стоїки закликали мужньо переносити удари долі, не брати нічого близько до серця – ані втрат, ані успіхів. Ідеал мудреця: свобода від пристрастей, від чуттєвих бажань (апатія). Пізнання необхідне тільки для практичного життя;

– епікуреїзм. Засновником школи був послідовник Демокріта Епікур, який учив, що основна мета філософії – щастя людини, якого можна досягти через пізнання законів світу. Для досягнення своєї мети філософія формує три види знання: фізику (вчення про природу і її закони), каноніку (вчення про пізнання), етику (вчення про досягнення людиною щастя). Всі явища природи і Всесвіту Епікур пояснював різними поєднаннями невмирущих атомів, які відмінні не лише за формою і величиною, як у Демокріта, а й за вагою, а також спонтанними, внутрішньо замовленими відхиленнями в бік від прямої лінії;

– неоплатонізм – ідеалістичний напрям філософії цього періоду. Філософським джерелом неоплатонізму є вчення Платона про первинність світу ідей і вторинність матеріального світу. Воно було витлумачено в дусі містицизму. Найбільш відомим і значним виразником ідей неоплатонізму був Плотін. Характерними рисами неоплатонізму є вчення про ієрархічно влаштований світ, породжений від позамежної йому першооснови; особлива

увага до теми «сходження» душі до свого витoku; розробка практичних способів єднання з божеством (теургії).

7. Матеріали активізації здобувачів освіти:

1. Назвіть школи індійської філософії.
2. Назвіть основні напрямки китайської філософії.
3. Назвіть філософів античності.
4. Який характер носить антична філософія?

8. Матеріали самопідготовки здобувачів освіти за темою лекції:

Література:

Основна: Надольний І. Ф. Філософія: посібник. - К. 2004. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій: навч. посіб. – Львів, 2006.

Додаткова: 1. Філософія. Підручник (за ред. В. Г. Кременя та М. І. Горлача), - Харків, "Прапор" 2004 – с. 733.

. Філософія. Підручник (за ред. Г. А. Заїченка), - Київ, "Вища школа", 1995 – с. 454.

Петрушенко В.Л. Філософія. Навчальний посібник. Київ, "Каравела", 2001, - с. 444.

Філософія. Навчальний посібник (за ред. І. Ф. Надольного). – К.: Вікар, 1997, - 584 с.

. Ортега – и – Гасет Х. Что такое философия? – М., 1991.

Філософський словник. – К., 1986.

9. Інформаційні ресурси: інтернет

Інструкційна карта по організації самостійної позааудиторної роботи здобувачів освіти

Тема: Філософія Стародавнього світу.

1. Питання (завдання) для самостійної роботи

- найперші джерела філософської думки Стародавньої Індії та Стародавнього Китаю;
- найперші проблеми, які ставила давньосхідна філософська думка;
- на яких засадах виникла антична філософія;
- якими були етапи розвитку античної філософії;
- проблематику основних філософських шкіл античної філософії.

2.Рекомендована література

Основна:

1. Філософія. Навчальний посібник. За ред.Г. А. Заїченко, К., Вища школа, - 1995, - С.20 – 30.
2. Філософія. Підручник за ред. В. Г. Кременя, Харків, - “Прапор”, - 2004, С. 31 – 58, 97 – 113.
3. В. Л. Петрушенко. Філософія. Навчальний посібник. К., “Каравела”, - 2001, С. 33 – 73.

Додаткова:

1. Лукьянов А. Є. Становление философии на Востоке. М., 1989.
2. Чанишев А.Н. Курс лекций по древней философии. М., 1963.
3. Читанка з історії філософії. У 6 кн. Кн.. 1. Філософія Стародавнього Світу. К. 1992.
4. Асмус В. Ф. Античная философия. М. 1978.
5. Кондзьолка В.Н. Нариси історії античної філософії. Львів, 1993.
6. Татаркевич Вл. Історія філософії. Т. 1. Львів, 1997.

Інформаційні ресурси : інтернетресурси

3. Методичні рекомендації

При підготовці даної теми спочатку визначаються хронологічні рамки періоду, специфіка історичного розвитку, формування світогляду, розвиток економічної та політичної складової періоду. Наступним етапом є вивчення розвитку філософії у цивілізаціях стародавнього світу, визначення їх специфіки та значення.

4. Зміст навчального матеріалу

1. Генезис (грецьке – походження, розвиток) - спосіб дослідження природних і соціальних явищ, заснованих на аналізі їх розвитку.

Філософія виникає як продукт нерозуміючої думки. Спосіб поведінки думки в момент виникнення філософії називають **рефлексією**, тобто зусиллям, з яким свідомість спрямовує погляд на саму себе, відбивається у собі. У рефлексії і закладено специфіку філософської раціональності (осмислення). **Осмислена рефлексія - є самосвідомістю** - найпродуктивнішою характеристикою філософії. Самосвідомість рухає і управляє будь – яким філософсько -теоретичним висловлюванням. Із самосвідомості історично і починається філософія.

Існують і духовні витoki походження філософії. Серед них два головних – емпіричне (досвідне) знання і міфологія (фантастичне відображення світу).

Емпіричний досвід не перетворюється на філософію автоматично. Емпіричне знання - причина, філософія - наслідок. Перехід від емпіричного знання до науки здійснюється під впливом філософської рефлексії, що зароджується, оскільки саме філософія розпочала переглядати емпіричний досвід. Філософія переходить від перед наукового до наукового знання.

Міфологія і філософія. **Міф** - це доісторична, колективно – несвідома форма світогляду, а філософія навпаки заявила про себе як про індивідуальну самосвідому любов до мудрості. З одного боку філософія узагальнює міфологічне осягнення світу, а з іншого, виробила ціннісне ставлення до нього. Отже, любов до мудрості не виникає миттєво, а виробляється поступово, походження її - тривалий процес, в якому філософія починається раніше, ніж закінчується міфологія.

У грецьких міфотворців Гесіода і Гомера тлумачиться учення про походження богів – це їх світорозуміння, яке не є міфологічним, але ще й не є філософським. Від міфології до філософії настає перехідний період. Це перехід від колективного світорозуміння до індивідуального. Професіоналізація філософської діяльності розпочинається із руйнуванням родового ладу і виникненням держави., яка надає індивідові мінімум господарської і громадської свобод, як необхідних умов для його духовного, в тому числі теоретичного самовизначення.

Отже, генезис (походження) філософії – це довгий історичний процес, який заклав етапи раціонального мислення, міфологічного осмислення умов для індивідуального осмислення світу, формування певного наукового світогляду.

2. Ранні форми філософського та інших світоглядів почали формуватись в ході поступового розкладу родоплемінного ладу, зародження найдавніших цивілізацій. Цей процес спостерігається наприкінці 4 тисячоліття до нової ери. Насамперед це відбулось у родючих долинах річок Ніл у Єгипті, Інду і Гангу в Індії, Хуанхе і Янцзи в Китаї.

Щодо Індії, то тут коріння перших філософських узагальнень сягає 3-2 тисячоліть до нашої ери. Перш за все це так звані **“веди”** (буквально – “знання”) і **епос Махабхарата і Рамаяна**.

В історії індійської філософії виділяють наступні періоди: 1) **ведичний** (1500 – 600 роки до нової ери). Це епоха розселення індоарійських племен і поширення їхньої культури. В цей час виникають міфологічні сказання **“веди”, “брахмани” та “упанішади”**; 2) **епічний** (600 – 200 роки до нашої ери). В цей період створюються філософські системи **“даршан”**; 3) **період створення сутр**, канонічних філософських творів (200 роки до нашої ери – 7 століття нашої ери).

Канонічним духовним джерелом Стародавньої Індії є **“веди”**, записані на листах пальми 1500 тисяч років до нової ери. Є 4 збірники **“вед”**, які містять гімни, міфи, перекази, правила молитов. Після **“вед”** виникають **“брахмани”**. Це коментарі до **“вед”** складені жрецьми – брахманами. Найбільш повним зібранням **“вед”** є **“упанішада”** (завершення вед, веданта). З точки зору християнства це своєрідний **“Старий Завіт”**. Поняття **“упанішада”** означає **“те, що наближає людину до Вчителя (Бога)**. Таємний зміст **“гуру” “упанішад”** розкривали лише відібраним учням із заможних каст.

Відповідно до **“упанішад”** людина повинна пройти чотири сходинки учнівства: 1) період релігійного учнівства. На цій сходинці учень вивчає **“веди”**; 2) життя домогосподаря. В цей час учень повинен завести сімю, виростити дітей; 3) самотництво. Період усамітнення, самообмеження тілесних бажань; 4) аскетизм. Це час входження в касту вибраних тобто брахманів з відповідним зовнішнім приготуванням (бритья волосяного покриву на тілі, використання жовтого одягу (сарі).

У другому періоді становлення філософії Стародавньої Індії виникають філософські системи, в яких міфологічні уявлення про буття поєднані з раціональним осмисленням світу, становищем людини у світі. Найбільш відомими філософськими системами прийнято називати: **“джайнізм”** (від слова **“джіна”** – переможець). Ця філософська система закликає людину підпорядковувати своє життя суворим аскетичним правилам. Якщо людина залишається аскетом, вона є переможцем **“карми”**- долі.; **“йога”** (зосередження, самадхі) – це припинення діяльності людської свідомості, гармонізація фізичного, психічного та духовного станів людини. Засновником йоги є філософ Патанджані. Досягненням йоги була спроба дослідити людину як систему і стани свідомості. У йозі виділяють п'ять станів свідомості, які залежать від панування тої чи іншої гуни (стан свідомості): 1) блукаюча, неспокійна (діяльний стан свідомості); 2) гуна **“тамас”** пасивна (приводить свідомість до стану сновидінь); 3) змішані, довільно спрямовані гуни (свідомість шукає задоволення, уникає страждань); 4) наповнення свідомості гуною саттва, спрямовує її на один об'єкт; 5) припинення діяльності будь – якої свідомості.; **“буддизм”**. – засновник буддизму принц Гуатама Сіддхартха

з роду Шаків (563 – 483 роки до нової ери). Він пізніше отримав імя Будди (просвітлений). Найдавнішим джерелом буддизму є Трипітака (три кошики вчень) складена учнями Гуатами. Це три тексти: правила поведінки, погляди на зовнішній світ і зібрання проповідей Будди. Захищений з дитинства Гуатама вирішив зустрітися з негараздами життя в результаті чого став пустельником. Саме тоді на нього зійшло просвітлення і він став Буддою, передавши учням чотири істини. Істина перша – життя це страждання. Істина друга – причина страждань бажання і жага життя. Істина третя – припинення страждань – відмова від бажань і спраги життя. Істина четверта – шлях до позбавлення страждань є восьмиразовим (правильне судження, правильне рішення, правильна мова, правильне устремління, правильне життя, правильна увага, правильне зосередження). Людина, що пройшла цим шляхом стає Буддою і досягає стану “нірвани” (повного припинення хвилювань). Трипітака дає таке пояснення поняття “нірвана” “Нірвана існує, о цар, її можна сприйняти розумом; праведний учень, що йде по правильному шляху, з чистим розумом, з піднесеністю і прямою, що не має перешкод, вільний від почуттєвих бажань, бачить **нірвану** . – Що ж воно таке, ця нірвана, о благий? Як вона може бути пояснена за допомогою порівнянь? Приведи мені доводи, згідно яких вона є пояснена за допомогою порівнянь. – Чи існує, о цар, те, що називається вітром? - Так, о благий. Тоді, о цар, покажи мені вітер, що має колір, що має форму, маленький або великий, довгий або короткий. – Це неможливо, о благий, вітер не може бути показаний, тому що вітер не можна охопити рукою, ні поторкати, і проте вітер існує. Але якщо, о цар, неможливо показати вітер, то, виходить, вітру не існує? Я знаю, що вітер існує, це знання запало мені в серце, але я не можу показати вітер. - Точно так само, о цар, існує нірвана, але я не можу показати нірвану ні за допомогою кольору, ні за допомогою форми.” (Трипітака. Сутта – пітака . Антологія світової філософії: У 4 т. – М., 1969. – Т. 1. – Ч. 1.- С. 117 – 118.)

Для третього періоду становлення філософії в Стародавній Індії характерним є виникнення філософських шкіл (сутр). Провідне місце серед них займають: **санкх'я** (точне знання) Його засновником був філософ Капілу. Головним в цьому вченні є питання про вихідні сутності буття. Таких сутностей він виділяє дві: “пракріті” і “пурушу”(природа і свідомість). Ці сутності вічні, пов'язані між собою. Їх зв'язок приводить до виявлення їх якостей: маси, енергії, прояснення. Останні породжують п'ять стихій: вогонь, повітря, воду, землю, ефір. В союзі двох сутностей сильніша поруша. Вона проявляється в людському “Я”. **Школа чарвака – лакаята** (засновник філософ Бріхаспаті 7 –6 століття до нової ери). Ця школа відноситься до матеріалістичних. Вона заперечує існування Бога, карми і винагороду за благочинне життя. Існує лише те, що сприймає чуття (чотири стихії земля, повітря, вода і вогонь). Людська душа існує доти, доки людина жива. **Школа ньая** (засновник Готама 3 століття до нової ери). Представники цієї школи

вивчали основа та засоби пізнання, форми умовиводів, ознаки достовірності знань. Засоби пізнання вони поділили на чотири види: сприйняття, виведення, аналогія та усне свідчення. **Школа вайшешіка** (засновник – філософ Канада, 6 – 5 століття до нової ери). Це була школа первісного атомізму У вченні Канади говориться: “щодо особливостей: воістину вони – одиничні, і визначаються як те, що лежить в основі субстанції”.

Отже філософські школи Стародавньої Індії вивчали найважливіші світоглядні проблеми: початок буття; будова світу; особливості людини; роль і зміст людського пізнання.

3. Духовною першоосновою філософської думки Стародавнього Китаю є так зване “Пятикнижжя” (“У – цзін”). В ньому в міфологічній формі подані найголовніші висновки щодо давньокитайського світобачення. За міфологічними уявленнями стародавніх китайців – світ утворив першопредок Пань – Гу, який, розколовши первинне яйце, відділив Небо від Землі. На Небі запанували ідеальні закони буття а на Землі стихійність і випадковість. Китайська держава, це “серединне царство” (тобто людина і держава поєднують у собі властивості як Неба так і Землі). Все на світі є взаємодія двох початків буття - Інь і Янь. Інь – уособлення темного, пасивного, жіночого початку Буття, а Янь – світлий, чоловічий початок Буття. Внаслідок їх взаємодії утворюються п’ять стихій: вогонь, вода, земля, дерево, метал.

На основі міфології Стародавнього Китаю виникло більше ста філософських шкіл зокрема таких як: даосизм, конфуціанство, натурфілософія, маїсти, легісти, софісти та інші. **Даосизм** (засновник Лао – цзи). Це вчення про першопричинну основу всесвіту, яка породжує всю різноманітність видимого світу. Вихідне поняття “дао” пояснюється як єдиний і універсальний початок буття. Лао – цзи говорить: “Дао вічне і безіменне. Хоча воно мізерне, але ніхто в світі не може його підкорити собі. Якщо знать і государі можуть його дотримуватись, то всі істоти самі стають спокійними. Тоді небо і земля зіллються в гармонії, наступлять щастя і благополуччя, а народ без наказу заспокоїться”.(Лао – цзи. Книга про дао і де. Стародавньокитайська філософія. Зб. текстів у 2 т. – М., 1972, - С. 114 – 138.)

Кон – фу – цзи або Конфуцій (552 – 479 роки до нової ери) є засновником філософської школи **конфуціанство**. Ця школа на першому плані ставила проблеми людських стосунків і норм поведінки. За Конфуцієм, вирішальне значення в житті людини повинен відігравати закон (повеління) Неба. Людина повинна вести себе відповідно повеління Неба. Якщо вона це робить, вона є шляхетна (цзюн – цзи), якщо ні, вона низька людина. Для шляхетної людини найважливішими є наступні принципи: **“жень” – людинолюбство** (в своїй праці Кон – фу – цзи говорить “Учень Чжун – гун запитав про людинолюбство. Учитель

відповів “Поza своїм домом стався до людей так, немов приймаєш дорогих гостей. Використовуй народ так, немов робиш важливе жертвоприношення. Не роби людям того, чого не бажаєш собі, і тоді й у державі й у родині до тебе не будуть почувати ворожості”; **“сяо” – повага до батьків, старших; “лі” – виконання ритуалів.** У 2 столітті до нової ери вчення Кон – фу – цзи було канонізоване і по сьогоднішній день відіграє значну духовну роль.

4. Антична (від грецької - давній) філософія охоплює широкий період від Стародавньої Греції до Стародавнього Риму.

Періодизація становлення філософії Стародавньої Греції

1. Натурфілософський (7 – 5 століття до нової ери);
2. Висока класика (5 – 4 століття до нової ери);
3. Пізня класика (4 століття до нової ери – 6 століття нової ери)

Особливості античної філософії

1. Набула автономного характеру і здобула свою назву;
2. Стала відкритою та доступною для всіх, крім жінок та рабів;
3. Терпимо ставилась до всіх ідей, крім атеїзму;
4. Була пластичною і динамічною.

Умови, які сприяли появі античної філософії.

1. Географічно – кліматичні (розміщення на стику трьох континентів, сприятливий клімат);
2. Культурно – історичні (контакти з стародавніми цивілізаціями);
3. Соціальні (високий рівень соціальних стосунків);
4. Зрозумілість античної міфології, близькість її до людей;
5. Талановитість, рухливість стародавніх греків.

Перший період становлення старогрецької філософії носить назву натурфілософський, що означає філософське осмислення природи. Грецькою мовою природа звучить як “фізис”, а тому філософію Стародавньої Греції називають фізичною а філософів “фізиками”. Натурфілософський період цієї країни репрезентує Мілетська філософська школа, яка шукала відповіді на питання “Що було початком “архе” всього”, тобто природи. Представниками цієї філософської школи були: Фалес, Анаксімен, Анаксимандр, Геракліт. Філософ Фалес із міста Мілет (Передня Азія) першопочатком всього “архе” називав воду. Він говорив “Усе з води”, “Усе має душу”. Його учень Анаксимандр назвав вихідною сутністю “архе” “апейроном” (невизначеним, безмежним). Анаксімен синтезував ідеї своїх

попередників. Початок “архе” невизначений, але він повинен бути доступним для сприйняття. Це є повітря.

Діячі мілетської школи підготували ґрунт для появи сміливої тези про те, що “все подібне до числа або пропорції” Ця теза належить Піфагору. За його вченням, вихідним є число. Якщо вважати що все “архе” є щось “одне”, то тоді світ “все” стає однорідним, тобто постає в одній якості. У такому разі відмінності між речами не якісні а кількісні, а значить все можна виміряти числом.

Сучасник Піфагора Геракліт Ефеський на основі вчення попередників створив цілісну філософську концепцію. Його головною думкою було: “Усе тече, усе змінюється”. Рухаються чотири стихії: вогонь, повітря, вода і земля. Енергію для руху дає вогонь. Це все він назвав Космос. Рух відбувається не хаотично, а піддається єдиному світовому закону “Логосу” (слово, хід думки, розумний порядок).

Після Геракліта в філософських викладках про світобудову головними постали питання “Що” і “Як”. Наприклад філософ Демокріт (автор школи атомізму) почав шукати відповідь на питання: Що лежить в основі буття? Він говорив: “Ніщо не виникає з нічого і не перетворюється в ніщо”. Краєм буття за Демокрітом є неподільний атом (корпускул), і його існування запорука незнищеності світу. Основними положеннями атомізму є: вся природа складається з атомів; атоми мають кількісні і якісні властивості; властивістю атомів є рух; атоми відрізняються один від одного формою, місцем знаходження; атоми рухаються в порожнечі яка є матеріальною. На основі досягнень попередніх філософів також виникли філософські школи: елейська школа (філософ Пармені), школа еволюціонізму (філософ Емледокл), школа неологій (філософ Анаксагор).

Другий період грецької філософії характеризується вивченням сутності людини та її відношення до буття. Перший крок від вивчення природи до людини зробили софісти (платні вчителі мудрості. Вчили риториці, вмінню вести дискусії). Вони вчили захищати тезу а потім антитезу. Тобто їх істинні знання не цікавили. Представник софістів Протагор говорив “людина є мірою всіх речей”, “все є відносним”. В житті це формує безпринципність, але носіям цих тез виживати легше.

На захист надійних знань виступив філософ Сократ (469 – 399 роки до нової ери). Надійні знання можна пізнати через принцип “Пізнай себе”. Сократ вів чисельні сократичні бесіди з сучасниками. Не знаходячи знань у них він говорив: “Я знаю те що я нічого не знаю, але іншу не знають і того, що знаю я“. Захист своїх поглядів привів Сократа до хибного звинувачення і засудження до смертної кари.

Засновником ідеалістичного напрямку у філософії був Платон (427 – 347 роки до нової ери). Він в основі буття поклав ідеї (незмінні основи буття всього сущого) . Речі змінюються, говорив він, але світ не зникає. Значить в основі речей лежать ідеальні незмінні сутності. За змістом – ідеї, це миттєво схоплена повнота і єдність кожної речі. Єдине

є синонімом речі. Світ ідей – є надчуттєва реальність, яка досконалістю перевищує все чуттєве. Речі – лише тіні ідей. Людське тіло, за Платоном, - в'язниця духу.

Аристотель (384 – 322 роки до нової ери) був учнем Платона і його ідейним противником. Йому належать слова: “Платон мені друг але істина дорожча”. Він оголосив, що ідея і річ це одне і теж, лише річ існує реально а ідея в нашому пізнанні. З його точки зору речі складаються з матерії і форми. Матерія – пасивний матеріал, а дійсність речей пов'язана з формою (форма – суть, властивість предмета), що її продукує “форма всіх форм” – світовий розум. Буття ж речей зумовлене дією чотирьох причин: причина матеріальна, формальна, дійова і цільова або причина. Остання - головна, бо визначає місце речі в універсамі. Таким чином Аристотель заклав основи дуалістичного напрямку у філософії а також формальної логіки.

Період пізньої класики представлений наступними філософськими школами: епікуреїзм (філософ Епікур) - закликала, що смерті не існує , так як в основі світобудови лежать невмирущі атоми; скептицизм (філософ Піррон) – закликала кожен річ розглядати такою, яка вона є ; стоїцизм (філософ Зенон) – у світі існує фатум (доля) і тому їй потрібно коритися; неоплатонізм (філософи Плотін і Прокл) – говорили, що світ є послідовним виливанням божественного Єдиного.

Отже, філософія стародавнього світу, особливо грецька, набравши професійної діяльності відійшла від наївних матеріалістичних поглядів на світ, започаткувала і надала форму ідеалістичному, матеріалістичному і дуалістичному напрямкам у філософії.

5. Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте світоглядні ідеї “Вед” як духовного канону Стародавньої Індії?
2. Охарактеризуйте основні ідеї філософських шкіл Стародавньої Індії?
3. Окресліть світоглядні ідеї давньокитайського “Пятикнижжя”?
4. Охарактеризуйте філософські погляди філософів Мілетської школи?
5. В чому полягає значення філософської діяльності Сократа? Чи актуальною є його діяльність сьогодні?

1. Які з нижчеперелічених філософських систем давньої індії не є ортодоксальними:

- A. санкх'я.
- B. джайнізм.
- C. вайшешика.
- D. чарвака-локаята.
- E. йога.

2. Метою нірвани в буддизмі є:

- A. досягнення щасливого життя.
- B. пізнання самого себе.
- C. звільнення від ланцюга перероджень.
- D. здійснення всіх бажань.

3. Основні положення якої філософської системи називалися "чотири шляхетні істини":

- A. даосизм.
- B. буддизм.
- C. джайнізм.
- D. веданта.

4. Основними поняттями давньокитайської філософії були:

- A. інь.
- B. янь.
- C. дао.
- D. все перераховане.

5. Чиїм етичним принципом є принцип священногонедіяння, дотримання "міри речей":

- A. цоу янь.
- B. лао-цзи.
- C. ван чун.
- D. чарвака.

6. „Золоте правило” моралі конфуція:

- A. не бажай іншому того, чого не бажаєш собі.
- B. мета виправдовує засоби.
- C. поведінка людини залежить від ситуації.
- D. не можна визначити загальних правил поведінки.

7. Поняття „атом”, яке позначало гранично малу

- A. зенон.
- B. фалес.
- C. демокрит.
- D. аристотель.

8. Поняття „буття” ввів античний філософ:

- A. геракліт.
- B. платон.
- C. парменід.
- D. емпедокл.

9. Число основою світу вважав:

- Е. Арістотель
- Ф. Платон
- Г. Піфагор
- Н. Емпедокл.

10. Чий улюбленим висловом є: "пізнай самого себе":

- І. Емпедокл.
- Ј. Зенон.
- К. Сократ.
- L. Арістотель

11. Яке з тверджень належить Сократу:

- М. „істина народжується в суперечці”.
- Н. „людина в силу своєї смертності не може досягнути істинного”.
- О. „істинними можна вважати лише знання, перевірені на практичнотудосвіді”.

12. „Світ речей” за Платоном, це –

- Р. предметно-чуттєвий світ що є спотвореною копією ідеальних
- Q. предмети побуту .
- R. економічна база суспільства
- S. все перераховане.

13. Світ ідей” за Платоном, це –

- T. духовний світ конкретної особистості
- U. світ вищих духовних сутностей, які являються першообразами речей
- V. вищий надприродній світ, в якому живуть божества.
- W. все перераховане

14. Основоположником формальної логіки вважається:

- X. Сократ.
- Y. Діоген.
- Z. Демокріт.
- A. Арістотель.

15. Арістотель пояснював рух як:

- A. божественне втручання, що веде до еволюції всього суцього.
- B. прагнення матерії набути форми.
- C. зміну положення предметів в просторі і часі.

16. Впізнаноантичний період розвивались вчення:

- A. скептицизм.
- B. неотомізм.
- C. стоїцизм.

- D. епікурейство.
- E. все перераховане.

Ключ до тесту.

Номер питання	Номер відповіді
1	B, D
2	C
3	B
4	D
5	B
6	A
7	C
8	C
9	C
10	C
11	A
12	A
13	B
14	D
15	B
16	A, C, D

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

Тема лекції: „**Філософія і медицина Стародавнього світу**“.

Курс: II

Освітньо-професійна програма: **Лікувальна справа**

Кількість навчальних годин: **30**

1.Актуальність теми:

Вивчення даної теми дає можливість прослідкувати процес зародження філософських знань, їх становлення , розвитку у різних цивілізаціях стародавнього світу у поєднанні з розвитком і становленням медичних знань, що стали основою формування сучасної медицини.

2. Мета лекції:

а)навчальна: Вивчити розвиток філософії Стародавнього світу через ознайомлення з філософськими поглядами Сократа , Платона , Арістотеля та інших філософів . Розкрити вплив її на формування і розвиток суспільства.

б) виховна: Виховувати любов до мудрості, до навчання , що є основою не тільки життя людини , а й системи самовдосконалення , самореалізації цієї людини в суспільному житті.

3. Компетентності та результати навчання:

Загальні компетентності: ЗК. 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК. 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні компетентності: СК. 5. Здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях з урахуванням механізму управління власними емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами.

СК. 12. Здатність до безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я (освіта впродовж життя).

Результати навчання: РН. 6. Обирати тактику спілкування з пацієнтами та членами їхніх родин, колегами, дотримуючись принципів професійної етики, толерантної та неосудної поведінки при здійсненні професійної

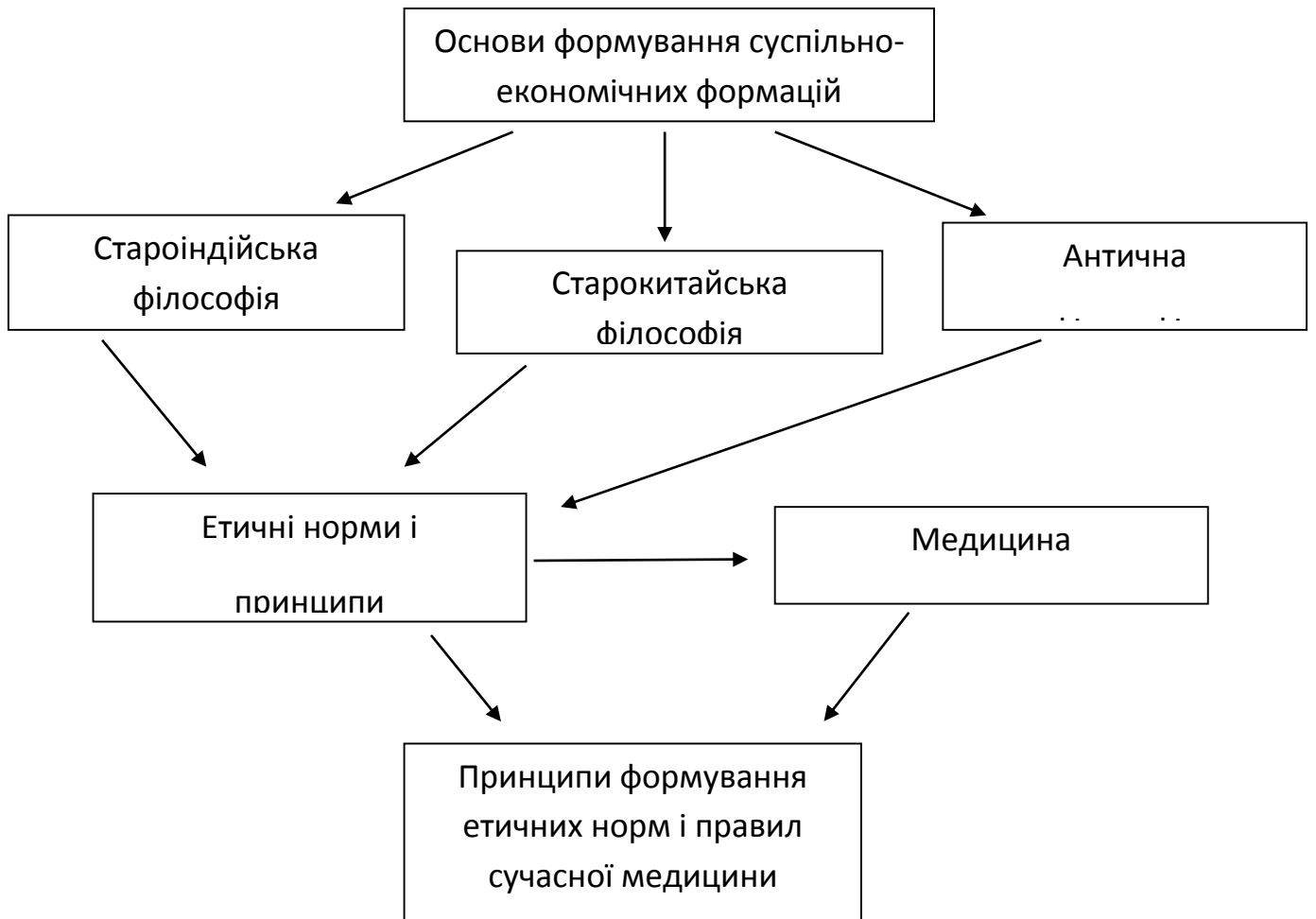
діяльності, з урахуванням соціальних, культурних, гендерних та релігійних відмінностей.

4. Міждисциплінарна інтеграція:

Освітній компонент	Знати	Вміти
1. Попередні освітні компоненти: Всесвітня історія, історія медицини, соціологія.	Історію виникнення та розвитку країн античної цивілізації, становлення та розвиток соціальних відносин рабовласницького ладу.	Аналізувати процеси, що стали основою розвитку філософії стародавнього світу та становлення медичних знань.
2. Наступні компоненти: Етика та деонтологія, основи права, клінічні дисципліни	Основи формування етичних поглядів античних філософів у напрямку медичної практики, правові основи формування медицини.	На практиці застосовувати знання у спілкуванні з пацієнтами, дотримання лікарської таємниці.
3. Внутрішньопредметна інтеграція (Філософія, її призначення, зміст і функції в суспільстві. Філософія середньовіччя та епохи Відродження)	Що таке суспільно – економічна формація, закони її формування, існування та зміни. Послідовність та закономірності історичного розвитку. Поєднання філософських та медичних знань різних періодів.	Застосовувати свої знання у аналізі історичних подій їх інтерпретації та робити належні висновки, щодо поєднання філософських та медичних знань.

1. Зміст теми.

Структурно-логічна схема змісту теми:

1. План і організаційна структура заняття

№ з/п	Основні етапи заняття, їх функції та зміст	Навчальні цілі в рівнях засвоєння	Методи	Матеріали методичного забезпечення	Час в хв. або в %
	<p>Підготовчий етап 1. Організація заняття 2. Визначення цілей, компетентностей та результатів навчання і мотивація</p> <p>Основний етап 1. Узагальнення і теоретичний аналіз навчального матеріалу за планом (дається план питань семінару)</p> <p>Заключний етап 1. Підведення підсумків, резюме, оцінювання 2. Домашнє завдання, література</p>	III ступінь абстракції	Рецензування та обговорення рефератів і доповідей. Вирішення тестових завдань. Дискусія.	Презентації, тести, унаочнення, ТЗН.	80-90 %

2. Матеріали методичного забезпечення основного етапу семінарського заняття.

Питання.

1. Розкажіть, що є основою визначення історичних етапів розвитку філософії.
2. Пояснити в чому полягає відмінність давньоіндійської філософії від тодішніх релігійних систем.
3. Розкрийте суть гуманізму давньокитайської філософії.
4. Розкрийте характерні риси філософії Стародавньої Греції.
5. Розкрийте сутність філософії Платона.

6. Розкажіть в чому полягає суть філософських ідей Сократа, Арістотеля, Епікура, Гіппократа.

(Проводиться у формі рефератів , повідомлень.)

Тести :

1. Визначити правильний варіант речення: ”Філософія

– це:

А) наука наук;

Б) служанка всіх наук;

В) теоретичний світогляд”.

2. Світогляд це:

А) знання і усвідомлення людини про світ;

Б) форма суспільної самосвідомості людини, яка допомагає духовно-практичному засвоєнню світу;

В) система поглядів на природу, суспільство та людину.

3. Першими джерелами філософії були:

А) страх людини перед богами, природою, суспільством;

Б) міфологія, релігія, ”наївна мудрість” древніх;

В) “наївна мудрість”, релігія, міфологія.

4. Філософія ніколи не розглядає питань про:

А) діалектичне розуміння світу;

Б) об’єктивне і суб’єктивне розуміння світу;

В) встановлення диктаторських режимів в країнах Латинської Америки.

5. Які функції виконує у суспільстві філософія:

А) допомагає прийти партіям до влади, встановлювати необхідний політичний режим у державі, контролювати людину;

Б) допомагає виховувати людину, складає знання у системи, визначає цінності життя, сприяє боротьбі між різними науками за владу над свідомістю людини;

В) складає методологічну основу вивчення будь-яких наук, виконує виховну , аксіологічну , пізнавальну , світоглядну, теоретичну функції?

6. Який метод використовує філософія для вивчення світу:

А) діалектичний;

Б) методологічний;

В) історичний?

7. В яких країнах світу вперш зареєстровані зародки філософського мислення:

- А) Індія, Греція, Вавилон;
- Б) Греція, Китай, Індія, Єгипет, Вавилон;
- В) Китай, Єгипет, Рим?

8. Яка з індійських шкіл не приймає авторитету Вед:

- А) йога, мінас, веданта;
- Б) вайшешика, брахманізм;
- В) чарвака-локаята?

9. Яка з індійських шкіл не визнавала кастового строю і боролася з ним:

- А) брахманізм;
- Б) буддизм;
- В) джайнізм?

10. Хто був засновником школи даосизму:

- А) Конфуцій;
- Б) Мен-Цзи;
- В) Лао- цзи?

11. Хто з філософів Стародавнього Китаю вважав гуманність головним принципом моралі та відстоював соціальний характер філософії:

- А) Лао-цзи;
- Б) Конфуцій;

В) школа Сюнь-Цзи?

12. Кому належать слова: "Пізнай самого себе":

- А) Платону;
- Б) Аристотелю;
- В) Сократу?

13. Хто заснував атомістичну школу:

- А) Демокрит і Левкіп;
- Б) Зенон і Анаксагор;
- В) Піфагор і Зенон?

14. Хто вперше довів, що все тече і змінюється:

- А) Фалес;
- Б) Анаксімен;
- В) Геракліт?

15. Хто вперше проголосив тезу: "Людина – міра всіх речей...":

- А) софіст Протагор;
- Б) софіст Піфагор;
- В) софіст Платон?

16. Кому належать слова: "Я знаю, що нічого не знаю":

- А) Сократу;
- Б) Геродоту;
- В) Леніну?

17. З точки зору античних філософів філософія визначає:

- А) науку про природу;
- Б) науку про мудрість;
- В) любов до мудрості?

18. Хто з мудреців античності першим стверджував, що в людини протиставлені тіло та душа:

- А) християнські філософи;
- Б) Платон;
- В) Епікур?

19. Хто казав: "Платон мені друг, але істина дорожча":

- А) Аристотель;
- Б) Анаксимандр;
- В) Сенека?

20. Який напрямок філософії вважав головним принципом етики і основною метою філософії досягнення щастя, до якого людина приходять шляхом навчання і вправ:

- А) стоїцизм;
- Б) скептицизм;
- В) епікурейський?

21. Філософія античності поділяється на етапи:

- А) докласичний, класичний, елліністично-римський;
- Б) софістичний, сократичний, скептичний;
- В) зовсім не поділяється на етапи.

22. В яких філософських школах був слабкий зв'язок з наукою:

- А) в грецьких і китайських;

- Б) в індійських і китайських;
- В) в римських і індійських?

23. Яке з речень є вірним:

- А) “Людина не може використовувати знання ранніх філософських шкіл, тому що вони були основані на релігії і міфології, а зв’язок з науками був слабким”.
- Б) “Філософські погляди древніх остаються інтересними тільки для історії культури, вони не потрібні сучасній людині, тому що є сучасні філософські погляди.”
- В) “Людина може на власний розсуд обирати риси будь-якої філософії будь-якого часу, бо думка та ідеї не обов’язково старіють ”

24. Які з філософських шкіл стародавнього світу наносили шкоду людській свідомості особливим нелюдським ставленням до світу і людини:

- А) не було таких;
- Б) кожна філософія шкодить людині, нав’язуючи їй власний погляд;
- В) філософія не може вчинити шкоду людині, тому що в своїй основі вона має тільки гуманні ідеї.?

Відповіді на тестові завдання

1. В
2. Б
3. Б
4. В
5. В
6. А
7. Б
8. В
9. Б
10. В
11. Б
12. В
13. А
14. В
15. А
16. А
17. В
18. Б
19. А
20. В

- 21. А
- 22. Б
- 23. В
- 24. А

3. Список літератури

Основна:

1. Філософія. Навчальний посібник. За ред. Г. А. Заїченко, К., Вища школа, - 1995, - С.20 – 30.
2. Філософія. Підручник за ред. В. Г. Кременя, Харків, - “Прапор”, - 2004, С. 31 – 58, 97 – 113.
3. В. Л. Петрушенко. Філософія. Навчальний посібник. К., “Каравела”, - 2001, С. 33 – 73.

Додаткова:

1. Лукьянов А. С. Становление философии на Востоке. М., 1989.
2. Чанишев А.Н. Курс лекций по древней философии. М., 1963.
3. Читанка з історії філософії. У 6 кн. Кн.. 1. Філософія Стародавнього Світу. К. 1992.
4. Асмус В. Ф. Античная философия. М. 1978.
5. Кондзьолка В.Н. Нариси історії античної філософії. Львів, 1993.
6. Татаркевич Вл. Історія філософії. Т. 1. Львів, 1997.

Інформаційні ресурси : інтернетресурси